
Személyzet

96/436

JOHNSON, Carol P.: The changing nature of jobs: a paraprofessional time series = Coll.Res. Libr. 57.vol. 1996. 1.no. 59-67.p. Bibliogr.

Hogyan hat a számítógépesítés a könyvtári segéd személyzet munkakörére?

Könyvtáros -alapfokú, középfokú; Munkakör; Számítógépesítés

A cikk azt vizsgálja, hogy a paraprofessionális, azaz a szakképesítés nélkül végezhető betanított munkákra kialakított munkakörök típusa változott-e a könyvtárautomatizálás következtében az 1975 és 1990 közötti időszakban. Egy kis egyetemi könyvtár katalogizálási osztályának 1975-ös, 1981-es és 1990-es munkaköri leírásait elemezték az ún. Position Analysis Questionnaire segítségével. Az eredmények vizsgálata nem mutatott ki statisztikailag lényeges eltérést a munkakörök között. Ez a végeredmény egyrészt azt mutatja, hogy a munkakörök változása sokkal jelentéktelenebb, mint azt a szerző feltételezte, de ugyanakkor azt is jelzi, hogy a számítógépek kiküszöbölik az új típusú jártasságok szükségességét (a funkció ugyanaz marad, csak az eszközök fejlődnek).

(Autoref. alapján)

Lásd még 430

Marketing, közönségkapcsolatok

Lásd 369

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

96/437

RODRIGUES, Helena F.: The role of the library in distance education = Microcomp.Inf.Manage. 13.vol. 1996. 1.no. 21-29.p.

A könyvtár szerepe a távoktatásban

Használó; Igény; Távoktatás

A távoktatást nyújtó intézmények könyvtáraitban követelmény, hogy megfelelő könyvtári szolgáltatásokkal rendelkezzenek és lehetővé tegyék ezek elérését a távoli használóknak is. Forrásait és szolgáltatásait folyamatosan kell értékelniük, és megfelelő munkatársi gárdával kell rendelkezniük.

Ezeket a követelményeket a különböző könyvtári akkreditációs intézmények is ellenőrzik. Más könyvtárakkal való együttműködés e téren csak ideiglenes és kiegészítő jellegű lehet.

A távoktatásban részt vevők igényei hasonlóak a nappali hallgatókéhoz, de speciális megoldásokat is igényelnek. Célszerű több könyvtárra érvényes regionális olvasójegyet, ingyenesen hívható telefonos tájékoztatást, fax-összeköttetést és hálózati hozzáférést biztosítani számukra.

Az Internet-ismeret előnyei mellett kiemelhetjük annak szükségességét, hogy a távoktatásban részt vevő hallgatók gyakorlatot szerezzenek a nagyterületű hálózatok használatában, mivel a 90-es évek oktatása hálózat-központú lesz és az üzleti felhasználások növekedésével az Internet szerepe még tovább fog erősödni.

A helyi használók távoli adatbázisokban keresve felkészülhetnek tanulmányútjaikra, de

ezek akár feleslegessé is válhatnak. A bibliográfiai rekordok letöltésével pedig saját adatbázisokat építhetnek ki.

A könyvtáraknak aktív szerepet kell betölteniük a távoktatás egészében azzal, hogy képviselőik jelen vannak a megfelelő grémiumokban és tanulják az új technológiákat. A könyvtárnak jövőképpel kell rendelkeznie a hálózatos környezetben történő működésről. Tervezni kell a távoktatási órák könyvtári elemeit. Használóbarát helpekkel kell segíteni a távoli használókat és jobb, zavarmentesebb kiszolgálásuk érdekében szabványosítani kell az online szolgáltatásokat.

(Koltay Tibor)

96/438

KOCIEĆKA, Mirosława: Lektury naszych czytelników. Wykorzystanie zbiorów Biblioteki Narodowej = Biul.Inf.BN. 1996. 1.no. 8-20.p.

Olvasóink olvasmányai. A Nemzeti Könyvtár állományának használata

Állomány használata; Nemzeti könyvtár; Olvasó

1961 és 1991 között a lengyel Nemzeti Könyvtár mindössze egy 60 férőhelyes általános olvasóteremmel rendelkezett, s ezért az állomány használatában nem tudott „testreszabott” körülményeket biztosítani az olvasók speciális csoportjainak. Az 1984-ben és 1986-ban tartott forgalomelemzések éppen a „több olvasóterem működtetés” állományi követelményeire való felkészülést kívánták előkészíteni-megalapozni.

Mivel az iménti két felmérés lényegében azonos képet rögzített mind az olvasók összetételéről, mind az állomány használatáról, a referált beszámoló szerzője csak az 1986. évi felmérés adatait ismerteti. Ezek szerint a Nemzeti Könyvtár olvasói között a legnagyobb arányban az egyetemi-főiskolai hallgatók voltak képviselve (53%), őket követték a kutatók (19,3%) és az újságírók-szerkesztők (5,6%). A többi foglalkozási ág képviselői csak 2-5%-ban voltak jelen az olvasótáboron belül. Az olvasók 85%-a varsói volt (beleértve az elővárosokból jött olvasókat is), 5%-a más egyetemi városokból érkezett, és 10% rekrutálódott az ország többi településéről. Külföldi alig-alig kereste fel a könyvtárat.

A használt irodalom 83%-a Lengyelországban jelent meg, ezen belül kb. egyharmada a háború előtt. A külföldi polonikák 8%-kal, az idegen nyelvű művek 9%-kal részesedtek a forgalomból.

Az igénybe vett művek tematikai összetételének listáját a következők vezették: 28,8% történelem, 11,0% szépirodalom, 7,8% lengyel filológia, 7,0% pedagógia, 6,5% filozófia. A természettudományi művek összesen 11,0%-kal voltak képviselve a forgalomban. Az egyetemi-főiskolai hallgatók és a kutatók olvasmányainak tematikai összetételében az volt a fő különbség, hogy míg az előbbiek körében a használt műveknek csak 23,8%-a volt történelmi tárgyú, az utóbbiakéban viszont 43,1%.

A hírlap- és folyóirathasználatban a napilapok és az általános tematikájú folyóiratok vezettek. A háború előtti periodikumok majdnem felét tették ki a kézbe vett anyagnak.

1995-ben az olvasókiszolgálás már differenciált volt. Az általános olvasóteremben főként egyetemi-főiskolai hallgatók olvastak, a humán tudományban pedig a kutatók. Az általános olvasóteremre az volt a jellemző, hogy a forgalom erőteljesebben oszlott meg a társadalomtudományi diszciplínák között. A humán tudományi olvasóteremben ezzel szemben fennmaradt a történelmi művek igénybevételének túlsúlya. Az is különbség, hogy a hallgatók inkább az 1945 óta, azon belül is a közelmúlt években kiadott hírlapokat és folyóiratokat használják (83,0%-ban), a kutatók pedig kb. fele részben az azelőtt kiadottakat.

A jelenlegi forgalmi összetételben két adekvát nemzeti könyvtári funkció érvényesülése fedezhető fel. Az egyik: vannak olvasók, akik „mindent” keresnek a nemzeti könyvtárban, és vannak olyanok, akik csak egy meghatározott, leginkább nemzeti kultúrtörténeti vonatkozásban keresnek „mindent”.

(Futala Tibor)

Lásd még 427

Olvasáskutatás

96/439

STEL'MAKH V.D.: Reading in the context of censorship = Solanus. 10.vol. 1996. 29-47.p.

Az olvasás a cenzúra világában

Cenzúra; Olvasás; Olvasáskutatás; Szépirodalom

Az Állami Lenin Könyvtár Könyv- és olvasási részlege 1970- és 1980 között kutatásokat folytatott a szovjet lakosság olvasási kultúrájáról és olvasási szokásairól. Ebben az időszakban már megkezdődött a szovjet birodalom felbomlása. A rendszer keményedő cenzúrával, s egyéb elnyomó intézkedésekkel próbálta megállítani a közelgő összeomlást.

Az állami cenzúra hivatal, a Glavlit 1970 és 1980 között szinte mindent ellenőrzött, még a porcelánok, cégtáblák feliratait, a hivatalos meghívókat stb. is. A könyveket politikailag, ideológiailag és ténytudásuk, illetve információtartalmuk szerint ellenőrizték. Magát a cenzúra fogalmát viszont kiejteni sem volt szabad.

A tiltott könyvek száma folyamatosan nőtt, annyira, hogy a zárt művek már önálló egységet ún. spechran-t képeztek a könyvtárakon belül. 1983-ban a Lenin Könyvtár zárt gyűjteménye 1 131 559 egységből állt, s a legnagyobb ilyen gyűjtemény volt, évi kb. 33 ezer tételes gyarapodással.

A Glavlit mellett működött az öncenzúra is. Egy 1948-as rendelet értelmében minden olyan könyvet (még ha nem szerepel is a tilalmi listán), amennyiben politikailag ártalmasnak ítélték, zárt részben kell elhelyezni.

Az irodalmi hagyományok elég erősek voltak a Szovjetunióban, hiszen a politikai, filozófiai, szociológiai gondolatok nem jelenhettek meg nyíltan, s szerepüket az irodalom vette át. Puskin óta az irodalom központi szerepet játszott a kulturális életben, az írók pedig tanári, vateszi szerepet tölthettek be.

Az értelmiség megtanult a sorok között olvasni, s az emberek szabadidejük 70-80%-át (a felmérések adatai szerint legalábbis) olvasással töltötték.

1970-1980 között az állami könyvkiadásban a hatvanas évekhez hasonló helyzet uralkodott, szűk tematikájú, színvonalatlan írások jelentek meg hatalmas példányszámban. Az olvasási lehetőséget korlátozta a hivatalos előcenzúra és a már megjelent gyanús könyvek visszavonása a piacról, illetve zároltatásuk. 1969 és 76 között 600 szerző művét vonták ki a könyvtárakból

(többek között Szolzsenyicinét, Nyekraszovét, Maximovét stb.). Az olvasási lehetőségek korlátozása együtt járt a hivatalosan támogatott (főként politikai, gazdasági jellegű) irodalom népszerűsítésével. A külföldi szerzők műveivel óvatosság volt: a szigorú ellenőrzésre jellemző, hogy a külföldi publikációk alkották a Lenin Könyvtár zárt gyűjteményének 80%-át.

Az olvasóközönség egy részének reakciója az volt, hogy elmenekült az engedélyezett olvasmányok elől, s megpróbálta feketepiacon beszerezni a számára szükséges olvasmányt. Itt megvásárolhatók voltak a századforduló orosz, később a szovjet korszak tiltott szerzőinek művei (Ahmatova, Mandelstam, Paszternak, Bulgakov), a hetvenes évek tiltott szerzői (Gumilev, Kuzmin, Kodasevics), a 20. századi külföldi szerzők (Borges, Hesse, Dos Passos, Fitzgerald, Mann), továbbá szamizdatok, vallásos művek, külföldi filozófiai, társadalomtudományi művek, orosz történészek munkái stb.

A szamizdatok a szovjet kulturális életben a 19. század óta folyamatosan jelen voltak. A sztálini korszakban a szamizdatolvasás még elszigetelt, marginális jelenség volt. A hatvanas évektől megváltozott a helyzet, s lassan széles társadalmi bázisra épülő, morális szembenállást jelentett a hivatalos ideológiával és kultúrával szemben. A lakosság számára képest összességében nem sok emberhez jutottak el e kiadványok, de ők az értelmiség meghatározó részét alkották.

A szamizdatok típusa változáson ment át a korszak folyamán. Kezdetben inkább a hozzá nem férhető szépirodalomból fogtak a példányok (Paszternak, Bunyin, Gyilas, Hemingway), később inkább politikai, gazdasági, filozófiai, művekre tevődött át a hangsúly (Zinovjev, Szaharov, Szolzsenyicin Gulagja stb.).

A nyolcvanas évek olvasóközönségét az említetteken kívül az átlag, illetve tömegolvasók alkották (kb. 40-50 millió ember tekinthető aktív olvasónak). Ők azok, akik az állam által kínált műveket fogyasztották, ami egy mesterségesen beszűkített és irányított világot mutatott be. Szépirodalmat, s gazdasági, társadalmi jellegű műveket olvastak, ugyanakkor a könyvtári átlományok kb. 80%-át az amúgy egyszer sem olvasott holt anyag alkotta. A külföldi szépirodalom korlátozottsága (pl. Balzac, Dreiser, London, Galsworthy igen, a modernnek kevésbé) miatt az olvasók egy részében kialakult, hogy külföldi iro-

dalomra nincs is szükség, mert az az orosz embertől idegen világot és ellenséges szemléletet tükröz.

A tömegkultúra a Szovjetunióban nem olyan volt, mint máshol, itt ugyanis nem tudott kapcsolódni a szovjet irodalomhoz. Célja nem a szórakoztatás, kikapcsolódás volt, hanem az ideológiai nevelés (agymosás), a munka és az állam dicsóítása, a kikapcsolódás kigúnyolása volt. Szerencsére az értelmiségi elit egy része által művelt, de nem hivatalos kultúra bizonyos elemei pl. Viszockij, Okudzsava versei, dalai át-szivárogtak a szélesebb tömegehez is.

1990-ben a SZU Legfelsőbb Tanácsa kibocsátott egy törvényt, amely kimondta, hogy a sajtó és a média szabad, s nem cenzúrázható. Kutatók úgy vélik, hogy a cenzúra pozitív hatású is volt, s most a hiánya megváltoztatta az írók, művészek kulturális életben betöltött szerepét: elveszítve messiási szerepüket sokan közülük talajtalanná váltak, önpusztítóvá züllöttek.

Kísérletek azóta is történtek az előzetes befolyásolásra, cenzúrázásra, ami jelzi, hogy a demokrácia még nem rendelkezik szilárd alapokkal az átalakult birodalomban.

(Kovács Katalin)

96/440

BINKIEWICZ-KOŁODZIEJ, Danuta: Badanie czytelnictwa młodzieży licealnej = Poradnik Bibl. 1996. 5.no. 19-22.p.

Líceumi tanulók olvasásának vizsgálata

Középiskolás; Olvasásvizsgálat

A lecnai (bányásztelepülés) általános líceum III. osztályának 79, túlnyomórészt munkás származású tanulója (21 fiú és 58 leány) vett részt abban a vizsgálatban, amely egyfelől a megvizsgáltak olvasói magatartását, másfelől az iskolai könyvtár alkalmasságát kívánta felderíteni.

A továbbiakban eltekintünk a vizsgálati beszámoló Magyarországon többségében is ismeretlen „műanyagának” ismertetésétől, mindössze az akcióból levonható következtetésekről számolunk be.

A megvizsgáltak szisztematikusan csak a kötelező és ajánlott olvasmányokat veszik kézbe. Egyébiránt a tanuláshoz szükséges ismeretter-

jesztő és szakműveket igénylik. A kötelező-ajánlott kategórián kívüli szépirodalom iránt csak a tanulási kötelezettségek teljesítése után nyilvánítanak érdeklődést. Ezért megfogalmazott olvasói érdeklődésük és tényleges olvasmányaik között nagy az eltérés.

Az iméntieket előrebocsátva: a lányok szépirodalmi olvasmányai az érzelmes történetekre összpontosulnak, a fiúk válogatása színesebb, miközben körükben főként a krimi népszerű.

Az iskolai könyvtár a megkérdezettek szépirodalmi érdeklődését túlnyomórészt ki tudja elégíteni. Az ismeretterjesztő és szakirodalom irántit azonban korántsem, aminek oka a beszerzési keret elégtelensége. Mindezt megállapítva azonban a könyvtárban sok olyan kevésbé használt mű is akad, amely iránt jobb állománypropagandával bizvást fel lehetne kelteni az érdeklődést.

A vizsgálat kiderítette azt is, hogy az iskolai könyvtárba járatott folyóiratok nem mindegyikét keresik a tanulók elvárható intenzitással. Ezért mérlegelni kell, hogy nem volna-e célszerű a jövőben színvonalas, de népszerűbb címmel felváltani a mostaniak egyikét-másikát.

Az iskola könyvtárán kívül a helyi közkönyvtár és fiókja ugyancsak rendelkezésre áll a tanulóifjúságnak.

(Futala Tibor)

96/441

FURTYK, Joanna: Miejsce książki w zyciu dzieci i młodzieży. Zainteresowania czytelnicze = Poradnik Bibl. 1996. 4.no. 5-9.p. Bibliogr.

A könyv helye a gyermekek és az ifjúság életében. Olvasói érdeklődések

Gyermek- és ifjúsági olvasó; Olvasásvizsgálat

A gyermekek és a fiatalok olvasói érdeklődése – életéveikre vetítve – meglehetősen konstans. Kevés benne az egy-egy korcsoport egészére jellemző változás.

A könyvvel való első kapcsolatok kétéves kor körül alakulnak ki. Az ilyen idős gyerek szívesen forgatja mindinkább megszokott könyveit-leporrellóit, nézegeti a bennük látható állat- és egyéb képeket, megpróbálja lemásolni őket. Az ötévesek verseket, rövid történeteket, állatmeséket ol-

vastatnak fel a könyvekből, csupa olyan alkotást, amelyben győz az igazság.

Amikor a gyerek tanul, illetve éppen megtanul olvasni, olvasói válságon esik át: annál már nagyobb, hogy a felnőttekkel olvastasson fel magának, annál pedig még kisebb, hogy élvezni tudja az olvasást. Ám ez a válság nem tart sokáig: az alsó tagozatos általános iskolások a gyermekkönyvtárak legaktívabb látogatói világszerte. Olvasmányaik illusztráltak (esetenként képregények), az igazság győzelmét hirdetik, és a gyermekek környező világát ismertetik meg.

10-13 éves gyermekek esetén már mást olvasnak a fiúk és mást a lányok. A fiúk a kalandos, eseményes, háborús és fantasztikus könyveket szeretik – lehetőleg bátor és igazságos fiú hősökkel. A lányok a barátságot és a szeretet-szerelmet tárgyaló művek felé fordulnak.

A 14-15 éves serdülő fiúk olvasmányaiban – az eddigiek mellett – megjelennek az önvizsgálatot, a lélektani elmélyülést ösztönző művek, a bakfis lányok pedig már a „felnőtt” irodalmat kezdik keresni. Mindkét nem olvasmányai között ismeretterjesztő művek is szerepelnek (különösen a narkómánia, szexológia, az AIDS, a környezet témaköréből).

Az iménti jellemzés – természetesen – nem érvényes az érintett korcsoportok valamennyi egyedére. Sok a legkülönbözőbb okokra és körülményekre visszavezethető eltérés. A kulturálisan ingerszegény környezet pl. igencsak sok gyermeket és fiatal „sorol hátrább” olvasói szokásainak kialakulásában, ha egyáltalán olvasó lesz belőlük. Ezt a referált cikkben közölt vizsgálati anyag adatai is bizonyítják (mivel nem szignifikánsak, itt nem közöljük őket), továbbá a következő (hitelesített) országos adatok: az általános iskolát végzetek 17%-a egyáltalán nem érti meg az általa olvasott anyanyelvű szöveget, 40%-a pedig felettlébb gyengén.

(Futala Tibor)

Használók képzése

96/442

FJÄLLBRANT, Nancy: EDUCATE – a network user education project in Europe = IFLA J. 22.vol. 1996. 1.no. 31-41.p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven

Európai projekt a használók képzésére: az EDUCATE program

Fejlesztési terv; Használók képzése; Számítógép-hálózat; Tanterv, óraterv

Az EDUCATE (End-user Courses in Information Access through Communication Technology) az Európai Közösség Könyvtári Programjának része, amelyben hat (egy-egy ír, francia, svéd, spanyol, illetve két angol) intézmény vesz részt. A program célja, hogy az információforrások kiválasztása és használata területén a használók képzésének új típusú modelljét hozza létre. EDUCATE-kurzusokat két területen (fizika és elektrotechnika) szerveztek. A program 1994 februárjában indult és három éven át tart majd. A cikk részletesen ismerteti a tanfolyam felépítését, a program céljait és a kifejlesztett médiákat. Kiemeli a hálózatok használatának fontosságát a képzésben, majd bemutatja a használt eszközöket és interfészeket, végül utal a program lehetséges hasznosítási területeire.

(Autoref. alapján)

96/443

BIFFEN, Kate: Student tours USA fashion = Libr.Assoc.Rec. 98.vol. 1996. 1.no. 30-31.p.

Könyvtárbemutató a hallgatóknak – amerikai módra

Használók képzése -felsőoktatásban

A Southampton Institute 1994-ben kapott új, 7 millió fontért épített könyvtárpületet, amelyben egy fedél alatt helyezhetek el három kari könyvtárat. Az új Mountbatten Könyvtár egyúttal lehetőséget adott arra is, hogy gyökeresen megváltoztassák az elsőéveseknek kínált könyvtári bevezető programot is. Az Egyesült Államokban, a Pennsylvania State Egyetemen alkalmazott forgószínpados formát használták fel, vagyis, hogy a könyvtári körtúra minden egyes állomásán más és más, az adott területért felelős könyvtáros várja a hallgatókat. Előnye, hogy óránként 5 csoportot tudnak fogadni 25-25 fővel,

ami egy hét alatt meg is haladja a jelenlegi 3500 fős igényt. Szinte minden könyvtáros részt vesz az oktatásban, méghozzá éppen az adott területet legjobban ismerők. Az egyes állomásokon a terhelés jobban szabályozható és az időzítés is pontosabb, mint a régi formában és gondos tervezéssel megelőzhető a lépcsőházak zsúfolttá válása. Sok könyvtárossal találkoznak a hallgatók és érdekfeszítőbb más hangokat és stílust hallgatniuk.

A csoportokat a közös indító eligazítás után egy-egy vezető viszi végig és szükség esetén rövidíti az egyes állomásokon töltött időt. A bejárt állomások: a kölcsönzőpult, a referenz-pult, CD-szobák és videók, katalógusok, rövid kölcsönzés és könyvtárközi kölcsönzés.

(Koltay Tibor)

96/444

LANGEGGEN, Dagmar: Selvbetjening i bibliotek = Synopsis. 27.vol. 1996. 2.no. 74-75.p.

Önkiszolgálás a könyvtárakban

Gépi információkeresés; Használók képzése; Kölcsönzés -számítógéppel

A SELF program az Európai Unió 3., Kutatási és Technológiai Fejlesztési keretprogramjának része. A program keretében felmérést végeztek az önkiszolgálás alkalmazási területeiről a könyvtárakban, vizsgálták új önkiszolgáló folyamatok kifejlesztésének lehetőségeit, valamint a jelenlegi önkiszolgáló funkciók technológiai hátterét a kliens-szerver megoldások és a nemzetközi szabványok alkalmazásának figyelembevételével, specifikációt alakították ki az önkiszolgáló rendszerekhez. A programot Stockholmban egy szemináriumon mutatták be 1996 januárjában. A szeminárium résztvevői arra a következtetésre jutottak, hogy az önkiszolgáló rendszerek nagy jövő előtt állnak. E rendszerek széles körű alkalmazása felszabadítja a személyzet munkaidejének jelentős részét, mely így más, szintén a használókkal kapcsolatos szolgáltatásokra fordítható.

(Autoref.)

Lásd még 417, 435

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Információhordozók általában

Lásd 445

Adatok, információk rögzítése (digitalizálás)

96/445

GAGOS, Traianos: Scanning the past: a modern approach to ancient culture = Libr. Hi Tech. 14.vol. 1996. 1.no. 11-22.p.

Ősi kultúrák és modern technológia: papirusztekercsek gépi hordozón

Alakfelismerés; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Információhordozó -archaikus; Külföldgyűjtemény; Számítógép-hálózat

A Michigan Egyetem rendelkezik a világ egyik legmagyobb őskori papirusz-gyűjteményével. 1991-ben egy projekt keretében elkezdtek vizsgálni az állomány elektronikus hordozóra vitelének (szkennelésének) lehetőségeit, valamint egy olyan online katalógus kifejlesztésébe fogtak, amelyben az ősi Földközi-tenger környéki világ kutatóit érdekelhető információk szerepelnek. 1994 nyarán a gyűjtemény digitalizálására többféle módszert is kipróbáltak, és igyekeztek a legjobb, leggyorsabb és leghatékonyabb hardver- és szoftver-eszközöket megtalálni. Webcímlapot is készítettek az állomány számára, amelyen minta-képeket tettek közzé, és a paprológiai szakemberek véleményét kérték a látható eredményekről. A Duke Egyetem is indított